

Spis rzeczy

Podziękowania 9

Wprowadzenie 11

I. Przedmiot, cel, metoda badawcza oraz konstrukcja pracy 14

II. Kontekst kulturowy sztuki ogrodowej

1. O związkach sztuki ogrodowej z innymi dziedzinami nauki i sztuki 19
2. Uwikłania ideologiczne ogrodów i krajobrazu 24
 - 2.1. Ogrody geometryczne – próba opanowania nieskończoności 24
 - 2.2. Od geometrii w stronę natury 24
 - 2.3. Liberalizm angielskich ogrodów swobodnych 26
 - 2.4. Rewolucja francuska. Ideał wolności a ogrody 27
 - 2.5. Wyciszenie konotacji ideologicznych w ogrodach niemieckich pierwszej połowy XIX wieku 28
 - 2.6. Nacjonalizacja przyrody w Niemczech 28
 - 2.7. Ogrody dla ludu 29
 - 2.8. Niemiecki ruch ochrony przyrody na usługach nacjonalizmu 29
 - 2.9. Pomiędzy modernizmem a ideą ogrodu naturalnego – Niemcy na początku XX wieku 31
 - 2.10. Rasizm a ogrody 31
 - 2.11. Wstydlive powinowactwo: udział eugeniki w idei miasta-ogrodu 32
3. Style ogrodowe w okresie kształtowania się idei zieleni publicznej 34
 - 3.1. Odwrót od geometrii 34
 - 3.2. Style swobodne XVIII wieku: *augustan* i *serpentine style* 36
 - 3.3. Styl *picturesque* 37
 - 3.4. Styl *gardenesque* i *mix style* 38
 - 3.5. Stylistyka rokoka 41
 - 3.6. Styl angielsko-chiński 41
4. Niemcy pod wpływem angielskiego ogrodnictwa swobodnego 44
5. Wielcy ogrodnicy niemieccy 45
6. Powrót do form geometrycznych – ogrody architektoniczne 50

III. Zieleń a miasto w dobie industrializacji

1. Miasto wobec przyrody 55
2. Tęsknota za naturą w mieście przemysłowym 56
3. Zieleń jako środek przeciwko uciążliwościom cywilizacji 58
 - 3.1. Ogrody działkowe 61
 - 3.2. Place do gimnastyki 62
4. Zieleń jako środek przeciwko brzydocie 64
 - 4.1. Estetyczna funkcja zieleni 64
 - 4.2. Idea upiększania krajobrazu (*ferme ornée*) i jej wkład do urbanistyki 64
5. Powrót przyrody do miasta 68
6. Formy zieleni w mieście 78
 - 6.1. Wczesne formy zieleni miejskiej 78
 - 6.2. Dojrzałe formy zieleni miejskiej 83
7. Zieleń a urbanistyka 88
 - 7.1. Narodziny urbanistyki 88
 - 7.2. W drodze ku systemowi zieleni miejskiej – planty 91
8. Systemy zieleni miejskiej 91
9. Zieleń w mieście modernistycznym 100

IV. Tło historyczne i kulturowe gdańskiej zieleni publicznej

1. Wpływ wzorców europejskich na gdańską zielenią 105
 - 1.1. Do wojen napoleońskich (od około 1700 do 1807) 105
 - 1.2. Okres wojen napoleońskich (1807–1814) 120
 - 1.3. Pod panowaniem Prus i Niemiec (1814–1920) 122
 - 1.4. Wolne Miasto Gdańsk (1920–1939) 128
 - 1.5. W granicach Niemiec (1939–1945) 128
2. Gdańskie przechadzki – promenady spacerowe poza miastem 129
3. Towarzystwa Upiększania i Towarzystwo Budowy Ogrodów 137
 - 3.1. Gdańskie Towarzystwo Upiększania 138
 - 3.2. Towarzystwo Upiększania i Popierania Wrzeszcza 140
 - 3.3. Towarzystwo Budowy Ogrodów 140
4. Gdańskie środowisko ogrodnicze 142
 - 4.1. Ogrodnicy Ogrodu Królewskiego w Oliwie 142
 - 4.2. Miejscowi ogrodnicy 143
 - 4.3. Karl Tapp – ogrodnik miejski, inspektor i dyrektor Zarządu Ogrodów 144

V. Promenady, ogrody, parki i zieleńce – zieleń publiczna do roku 1898

1. Zieleń na ulicach miasta **147**
2. Miejskie promenady, ogrody prywatne udostępniane mieszkańcom i parki miejskie **150**
 - 2.1. Promenada spacerowa Błędnik **151**
 - 2.2. Wielka Aleja (aleja Zwycięstwa, 1768–1770) **154**
 - 2.3. Ogród Opacki w Oliwie **160**
 - 2.4. Ogród Andrzeja Schopenhauera w Oruni **171**
 - 2.5. Ogród Sörena Bjørna na Stogach **172**
 - 2.6. Promenada spacerowa Jana Labesa w Jaśkowej Dolinie **173**
 - 2.7. Park miejski w Jaśkowej Dolinie **180**
 - 2.8. Promenada spacerowa Leupold-Platz **195**
 - 2.9. Park Steffensów **195**
3. Zadrzewione place i zieleńce **198**
 - 3.1. Mały Błędnik **198**
 - 3.2. Zieleniec na placu Wałowym **203**
 - 3.3. Zieleniec na Targu Maślanym (plac Wintera) **203**
 - 3.4. Zieleniec na placu Heweliusza **209**
4. Ogrody przy gospodach, restauracjach i zajazdach **210**
 - 4.1. Ogród Schahnasjahna **210**
 - 4.2. Ogród przy gospodzie w Stawowiu **214**
 - 4.3. *Établissement* w Kuźniczkach w Strzyży Dolnej **217**
 - 4.4. Ogród przy gospodzie „Trzy Świńskie Głowy” w Lipcach **221**
 - 4.5. Restauracja ogrodowa „Schwabental” w Dolinie Radości w Oliwie **221**
5. Ogród Strzelecki u podnóża Grodziska **223**
6. Parki kuracyjne **233**
 - 6.1. Park kuracyjny w Brzeźnie (Lasek Brzeźnieński) **234**
 - 6.2. Park kuracyjny na Westerplatte **239**
 - 6.3. *Établissement* przy Pustym Stawie na Stogach **243**

VI. Gdańska zieleń pod kuratelą Zarządu Ogrodów

1. Powstanie i działalność Zarządu Ogrodów (1898–1918) **247**
 - 1.1. Dokonania Zarządu Ogrodów **247**
 - 1.2. Zaangażowanie Gdańska w budowę i utrzymanie zieleni miejskiej **250**
2. Początki systemu zieleni miejskiej **254**
3. Parki miejskie **261**
 - 3.1. Park Uphagena we Wrzeszczu **261**
 - 3.2. Park Oruński **267**

4. Zadrzewione place i zieleńce 273
 - 4.1. Zieleniec na placu Hanzy 273
 - 4.2. Zieleniec na Targu Drzewnym 276
 - 4.3. Zieleniec na Rynku we Wrzeszczu 277
5. Parki kuracyjne 280
 - 5.1. Park kuracyjny w Jelitkowie 280
6. Ogrody działkowe 283

VII. Pod wpływem funkcjonalizmu. Gdańska zieleń od 1918 do 1945 roku

1. Utrzymanie i budowa zieleni miejskiej w Wolnym Mieście Gdańsku 285
2. Gdańska zieleń w rękach urbanistów 290
 - 2.1. Sylwetka architekta Hugona Althoffa 290
 - 2.2. Plan Wielkiego Gdańska 293
 - 2.3. Plan systemu zieleni dla Gdańska 294
3. Zadrzewione place, zieleńce i parki 295
 - 3.1. Plac Wybickiego we Wrzeszczu 296
 - 3.2. Zieleniec przy alei Hallera we Wrzeszczu 299
 - 3.3. Zieleniec przy ulicy Wyczółkowskiego na Siedlcach 300
 - 3.4. Zieleniec przy ulicy Siennickiej na Dolnym Mieście 300
 - 3.5. Park na stokach Grodziska 305
4. Boiska i place sportowe 306
5. Kąpieliska 306
 - 5.1. Kąpielisko na Stogach 306
6. Ogrody działkowe 308

VIII. Zakończenie

1. Uwagi końcowe 311
2. Stan badań, charakterystyka źródeł i przegląd wykorzystanej literatury 314

Przypisy 319

Bibliografia 338

Źródła ilustracji 349

Zestawienie polskich i niemieckich nazw geograficznych dzielnic, ulic i placów 352

Indeks rzeczowy 354

Indeks osób 361

Streszczenia 367